

THE MAIN CRITERION OF FICTION (BELLES-LETTRES LITERATURE) IS ARTISTIC IMAGERY AND ARTISTIC IMAGES

Askar Kurbonov

Senior Lecturer, Department of Philosophy and Sociology

Karshi State University. PhD

Email: asqarqurbonov079@gmail.com

Karshi, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Literature, fiction, modern fiction, emotions, novel, genre, epic, lyrics, drama, socio-economic, political and spiritual-cultural processes, social status of creators.

Received: 19.12.25

Accepted: 20.12.25

Published: 21.12.25

Abstract: This article describes the emergence of the genres of modern fiction of the New Age: epic, lyric and drama, genres, trends, high passion and strong characters, and the definition of fiction of this period as "modern fiction". The socio-economic, political and spiritual-cultural processes of this period, the social status of creators and people's attitude to fiction, on the one hand, literature, on the other hand, is characterized by the fact that fiction has all the new modern features.

BADIIY ADABIYOTNING ASOSIY MEZONI BADIY TIMSOL, BADIY OBRAZLARI

Asqar Qurbonov

Qarshi davlat universiteti Falsafa va sotsiologiya

kafedrasi katta o'qituvchisi. PhD

asqarqurbonov079@gmail.com

Qarshi, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Adabiyot, badiiy adabiyot, zamonaviy badiiy adabiyot, his-tuygʻular, roman, janr, epos, lirika, drama, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy-madaniy jarayonlar, ijodkorlar ijtimoiy maqom.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi zamon zamonaviy badiiy adabiyotining janrlari epos, lirika va drama janrlarining vujudga kelishi, janrlari, oqimlari, yuksak ehtiros va kuchli xarakterlari va aynan shu davrdagi badiiy adabiyot "zamonaviy badiiy adabiyot" tushunchasi yordamida ifodalanishi. Bu davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy-madaniy jarayonlar, ijodkorlar ijtimoiy maqomi va kishilarning badiiy

adabiyotga munosabatidagi o'zgarishlar, bir tomondan, badiiy adabiyotga yangi xususiyatlar barcha xususiyatlarga yega bo'lganligi haqida bayon etilgan.

ОСНОВНЫМ КРИТЕРИЕМ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ЯВЛЯЮТСЯ ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ОБРАЗНОСТЬ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОБРАЗЫ

Аскар Курбонов

Старший преподаватель кафедры философии и социологии

Каршинского государственного университета. PhD

asqarqurbonov079@gmail.com

Карши, Узбекистан

О СТАТЬЕ

<p>Ключевые слова: Литература, художественная литература, современная художественная литература, эмоции, роман, жанр, эпос, лирика, драма, социально-экономические, политические и духовно-культурные процессы, социальный статус творцов.</p>	<p>Аннотация: В статье рассматривается становление жанров современной художественной литературы Нового времени: эпоса, лирики и драмы, жанры, направления, высокие страсти и сильные характеры, а также определение художественной литературы этого периода как «современной художественной литературы». Социально-экономические, политические и духовно-культурные процессы этого периода, социальный статус творцов и отношение людей к художественной литературе, с одной стороны, и литература, с другой, характеризуются тем, что художественная литература приобретает все новые современные черты.</p>
---	--

Kirish. “Adabiyot – so‘z san’ati. U so‘z vositasida o‘z badiiy obrazlarini yaratadi. Ba-diiy obrazlar konkret-hissi y xarakterga ega. Ularni tasavvur etish, ko‘z ol-diga keltirish mumkin. Adabiy obrazlarni biz ikkiga bo‘lamiz: Birinchisi – asar qahramonlari, personajlari, ba‘zan bayonchisi obrazi. Ikkinchisi – ba-diiy uslublar, o‘xshatishlar, sifatlashlar, mubolag‘alar, istioralar va asar tiliga, detallarni, voqealarni yaratish mahoratiga taalluqli boshqa vosita-lar, usullar. Ular “obrazlar” istilohi orqali umumlashtirilgan holda ata-ladi. Adabiyot obrazlar yordamida voqelikni badiiy aniq aks etiradi va qayta yaratadi”.

Adabiyotlar sharxi. Ana shunday xususiyatlarga ega bo‘lgan nasriy bayonning eng yorqin namunalarini O. de Balzakning “Insoniy komediya”, V.Gyugoning “Parij Bibi Maryam ibodatxonasi”, F. Dostoevskiyning “Aka-uka Karamazovlar”, M. Bulgakovning “Usta va Margarita”, A. Qodiriyning “O‘tkan kunlar”, A. Qahorning “O‘t-mishdan ertaklar”, Oybekning “Navoiy”

kabi asarlarida ko‘rish mumkin. Odatda nasrda epik va dramatik asarlar yaratiladi. Ayni paytda nasriy matnga ega lirik asarlarni ham uchratish mumkin. Masalan, italyan shoiri J. Leopardi, fransuz yozuvchisi A. Bertran, rus shoiri I. Turgenev o‘zining turkum she‘rlarini nasrda yozgan.

Badiiy adabiyot turlari, janrlari va bayon uslublari haqidagi mulo-hazalardan xulosa chiqarish mumkinki, u mazmunan o‘ta boy va turli sifat-larga ega ijtimoiy hodisadir. Aynan ana shu mazmunan boylik va sifatan turli-tumanlik unga bir vaqtning o‘zida bir necha funksiyani bajarish im-konini beradi. Binobarin, badiiy adabiyot funksiyalarini aniqlayotganda ana shu mazmunan boylik va ko‘psifatlilik asos vazifasini o‘tamog‘i darkor. Ilmiy manbalarda ushbu funksiyalar tasnifini ko‘plab uchratish mumkin. Biroq badiiy adabiyot funksiyalarining ijtimoiy-falsafiy talqinidagina mazkur metodologiyaga amal qilinadi. Bu borada ayniqsa Moskva davlat universiteti professori V.A. Pesoskiyning “Badiiy adabiyot asosiy funksiyalarining falsafiy talqini” nomli maqolasida tanlangan yonda-shuvi diqqatga sazovor[9]. Badiiy adabiyotning ijtimoiy hodisa sifatidagi funksiyalarini aniqlashda olim tanlangan metodologiyaning ahamiyatliligi-ni va ratsionalligini inobatga olgan holda, ushbu mulohazalarga qo‘shilish-ni va mazkur funksiyalarni uning talqinida keltirishni ma’qul topdik.

Muhokama va natijalar. Adabiyot olamining boshqa tarkibiy qismlari kabi badiiy adabiyot ham o‘z turlari va janrlariga ega. Ular orasida epos yetakchi o‘rin tutadi. Dastlab epos qahramonlarning hayoti, turli afsonaviy voqealar bayoni sifa-tida yuzaga keldi va rivojlana bordi. Uning ildizlarini barcha millat-larning badiiy adabiyotida ko‘rish mumkin. Keyinchalik adabiyotning bu turi yangi janrlarning vujudga kelishi evaziga nihoyatda boyidi. Bugungi kunda “epik janrlarga qahramonlik eposlari, dostonlar, romanlar, qissalar, hi-koyalar, masallar, latifalar, ertaklar, rivoyatlar, afsonalar, biror voqeani bayon qiladigan, tasvirlaydigan adabiyot janrlari kiradi”.

Epik asarlar turkumida hikoyalar ayricha o‘rin tutadi. “Hikoya ko‘pincha muayyan ijtimoiy sharoit uchun xos bo‘lgan bitta, ba‘zan bir nechta kichik voqeani aks ettiruvchi, xarakterni ko‘pincha tayyor holda ko‘rsatuvchi janr hisoblanadi. Shunga ko‘ra, hikoya hajmi chog‘roq va ishtirok etuvchi shaxslari kamroq bo‘ladi. Bunga iqror bo‘lmoq uchun Bokkachcho, Mopassan, Chexov va Ab-dulla Qahhor hikoyalarini eslash kifoya”[1]. Undan farqli o‘laroq, qissada voqealar rivoji birmuncha kengroq ochib beriladi, qahramonning xarakteri ham turli rakurslarda talqin qilinadi. Aksariyat qissalar pafos, ehtiros va hayajonning kuchliligi bilan tavsiflanadi. Epik asarlar turkumida roman boshqa asarlarga qaraganda o‘zining hajman kattaligi, mazmunan boyligi va ko‘proq voqealarni qamrab olganligi ajralib turadi. Bugungi kunda u eng ommabop epik janr sifatida qolmoqda. Zamonaviy adabiyotda uning turli shakllarini - avanturaviy romanlar, tarixiy romanlar, psixologik romanlar, satirik romanlar, fantastik romanlar, syujetsiz romanlar, allego-rik romanlarni uchratish mumkin[2].

Badiiy adabiyotning yana bir turi lirikadir. Lirika asosan muallifning shaxsiy tuygʻulari va kechinmalari, kayfiyati va tasavvurlarini, muayyan jarayonlarga munosabatini ifodalovchi asarlardan tarkib topadi. U “gʻazal, ruboiy, tuyuq, muxammas, qasida, marsiya, sonet singari koʻplab adabiy janrlarga boʻlinib ketadi”[3]. Gʻarb adabiyotida uning romans, elegiya, oda, epigramma kabi janrlari ham uchraydi. Mazkur janrlarda bitilgan asarlarda asosan syujet boʻlmaydi, muallifning asosiy eʼtibori tuygʻu va kechinmalar bayoniga qaratiladi. U, shuningdek, “ijtimoiy, madaniy, maishiy, ishqiy mavzularni qamrab olishi va juda katta ijtimoiy, estetik mohiyat kasb etishi ham mumkin”. Masalan, Abdulla Oripovning:

“Parvo qilma, boʻlmaganni boʻldiramiz,

Paymonasi toʻlmaganni toʻldiramiz.

Bir zamonlar otar edik, osar edik,

Endi esa majlis qilib oʻldiramiz”[4],

kabi misralarida majlisbozlik bilan bogʻliq ijtimoiy illat, Erkin Vohidovning:

“Tuzdiyu Mirzo Ulugʻbek

Koʻragoniy jadvalin,

Sirli osmon toqiga ilk —

Qoʻydi narvon oʻzbekim.

Mir Alisher naʼrasiga

Aks-sado berdi jahon,

Sheʼriyat mulkida boʻldi

Shohu sulton oʻzbekim”[5],

kabi misralarida oʻzbek xalqining madaniy yutuqlari, Muqimiyning:

“Chopishur yantogʻ oʻtun mardu zan issiqda kuyub,

Yer zagʻora nonini, topsa otini qand qoʻyub,

Jazi yoʻq shoʻrva kadu yeydigan oshida suyub,

Ajiriq ildizini mayda kelilarda tuyub,

Qaynatib, kunda ichib, otini derlar sumalak”[6],

kabi misralarida xalqning ayanchli maishiy turmushi, Ogahiyning:

“Har yuz oʻlikni tirguzur laʼling aro shirin soʻzing,

Ham ming tirikni oʻlturur aylab jafu qoshu koʻzing”[7],

kabi misralarida oshiqning ruhiy kechinmalari mahorat bilan tasvirlab beriladi.

Badiiy adabiyotning uchinchi turi – drama sahnada ijro etish uchun moʻljallangan badiiy asarlar majmuidir. U teatr sanʼati bilan hamohang tarzda shakllana bordi. Koʻp asarlar davomida teatr sanʼat shaydolarining jiddiy eʼtiborini tortib kelgan. Bu eʼtiborni saqlab turish uchun teatrlar spektakl va tomoshalar syujetiga asos boʻladigan manbalarga ehtiyoj sezgan. Ehtiyojga javoban

yaratilgan asarlar badiiy adabiyotning o'ziga xos turini shakllantirdi. Dramatik asarlarda ham epos kabi turli voqea va jarayonlar mazmuni bayon etiladi. Biroq bu bayon odatda qahramonlar o'rtasida-gi muloqot tarzida amalga oshiriladi. Odatda dramaning fojea, komediya, fars, vodevil, melodrama kabi janrlari tilga olinadi. Bugungi kunda bu janrlar turkumi yangilari hisobiga boyib bormoqda.

Qaysi janrda bitilmasin, dramatik asarlarning barchasida voqealar rivoji bir xilda kechadi. Ularda avvalo qahramonlar xarakteri, yuzaga kelgan muayyan vaziyat va shu kabilar bilan tanishtiriladi. So'ngra keyingi voqealarga turtki bergan ziddiyatlar, muammolar namoyish qilinadi. Har qanday dramatik asarda voqealar rivojining ma'lum cho'qqisi, kulminatsiyasi tasvirlanadi. Nihoyat, asar nihoyasida ziddiyat yoxud muammoning yechimi bayon etiladi.

Badiiy adabiyot asarlarining ayrimlari nazmiy, boshqalari nasriy uslubda bitilgan. Nazmiy matnda ma'lum unsurlar mavjud. Xususan, bun-day matn muayyan maromga, vaznga ega, uning misralari bir-biri bilan qofi-yalangan. Nazmiy matnni odatda lirik asarlarda uchratish mumkin. Masalan, barcha g'azal, ruboiy, tuyuq, muxammas, qasida, marsiya, sonetlar nazmda yozil-gan. Nazm o'z obrazlarining bemislligi, yorqinligi, estetik jozibadorligi bilan e'tiborni tortadi. Navoiy, Ogahiy, Mashrab kabi shoirlar asarlari-ning necha asrlardan buyon qadrlab kelinayotgani ham shundan. Biroq bundan badiiy adabiyotning boshqa asarlarida nazmiy matnlar uchramaydi, degan xu-losa kelib chiqmaydi. Ayrim hollarda mualliflar turli sabablarga ko'ra o'z romanlari, qissalari yoki dramatik asarlarini ham nazmda bayon etishni ma'qul topishlari mumkin. Masalan, A. Pushkinning "Yevgeniy Onegin" nomli romani, Uyg'un va Izzat Sul-tonning "Alisher Navoiy" nomli dramasi nazmiy uslubda yozilgan.

Nazmdan farqli o'laroq, nasriy matn u yoki bu qoidalar, xususiyatlar bilan cheklanmagan. Bunday matn ko'proq kishilar xarakteri, voqealar va ja-rayonlar bayonidagi badiiy mahoratni o'zida mujassam qilgani bilan tavsif-lanadi. U muallifga o'z mulohazalarini kengroq ifodalab berish imkonini beradi. Biroq, tabiiyki, har qanday nasriy bayon badiiy adabiyot bo'lib qola-vermaydi. "Badiiy adabiyot so'z san'atidir. So'z nasrda ham asosiy tasvir material bo'lib xizmat qiladi. Ammo u, she'riyatdagi so'zdan farqli o'laroq, kitobxonning diqqat-e'tiborini o'ziga qaratmaydi. Aniqroq aytganda, so'z nasrda xarakterlar yaratuvchi, roman yoki hikoyadagi badiiy olamni tashkil etuvchi voqealar, harakatlar va boshqalarning, ya'ni asar syujetining badiiy mujassamlanishiga yordam beradi; so'z nasrda tasvir vositasidir"[8].

Xulosa. Xulosa qiladigan bo'lsak, adabiyot deganda ob'ektiv voqelikka doir hodisalar mohiyatini va jarayonlarning qonuniyatlari haqidagi ma'lumotlarni, insonning bu hodisalar ta'sirida yuzaga kelgan tuyg'ulari, tasavvurlari va mulohazalarini ifodalagan, muayyan yaxlitlik va izchillikka ega bo'lgan matnlar majmui nazarda tutiladi. Unda o'ziga xos o'ringa ega badiiy adabiyot voqelikni badiiy timsollar yordamida in'ikos ettiradigan manbalar majmuidan tarkib

topadi. U epos, lirika, drama kabi turlariga ega. Epik asarlar asosan qahramonlik eposlari, dostonlar, romanlar, qissalar, hikoyalar, masallar, latifalar, ertaklar, rivoyatlar, afsonalar kabi janrlarga, lirik asarlar gʻazal, ruboiy, tuyuq, muxammas, qasida, marsiya, sonet, romans, elegiya, oda, epigrama kabi janrlarga, dramatik asarlar fojea, komediya, fars, vodevil, melodrama kabi janrlarga mansub boʻladi. Bu janrlardagi asarlarda syujet nazmiy va nasriy uslublarda ochib beriladi. Mohiyatan boy mazmunga va turfa sifatlarga ega badiiy adabiyot tarixiy, gnoseologik, mantiqiy, aksiologik, prognostik, estetik va tarbiyaviy funksiyalarni bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Hikoya.// www.e-adabiyot.uz/maqola/142.
2. Классификация романов.// spravochnick.ru.
3. Lirika.// qomus.info.
4. Орипов А. Танланган асарлар. Ж.2.- Т.: Ф.Фулом номидаги адаб. ва санъат нашр., 2001.
5. Вохидов Э. Ўзбегим.// uza.uz, 2019, 31 август.
6. Муқимий. Асарлар.- Т.: Ф.Фулом номидаги адаб. ва санъат нашр., 1974.- Б.354.
7. Огаҳий. Асарлар.Ж.1.- Т.: Ф.Фулом номидаги адаб. ва санъат нашр., 1971.- Б.307.
8. Nasr.// qomus.info.
9. Песоцкий В.А. Основные функции художественной литературы в их философском представлении.// Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Философские науки, 2009, №1.- 71-99-с.